

Jari Eloranta ja Pavel Osinsky

Maailmansotien vaikutus vallankumouksiin Venäjällä, Suomessa, Espanjassa ja Kiinassa¹

Vallankumouksia ja sisällissotia on tutkittu ahkerasti eri tieteenalojen piirissä, mutta tutkimus on harvemmin ollut aidosti poikkiteiteellistä. Vertailevan sosiologian ja historian tutkimuksen kautta saadaan uudenlainen kuva siitä, miksi kahdessa keskeisessä 1900-luvun ensimmäisen puoliskon vallankumouksessa – Venäjällä ja Kiinassa – sosialistit/kommunistit voittivat ja miksi kahdessa muussa – Suomessa ja Espanjassa – kommunistit hävisivät.

Vallankumoukset ja sisällissodat ovat keskeisimpiä historian ja yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteita. Tutkijoiden kiinnostuksen kohteina ovat olleet sisällissotien syyt ja vaikutukset sekä vallankumousten syy-seuraus-suhteiden analysointi. Tutkimus on ollut ajoittain monitieteistä ja vertailevaa, mutta ei välttämättä tieteen rajoja ylittävää dialogia. Joskus vastaan ovat tulleet metodologiset esteet, kuten esimerkiksi kvantitatiivisten tai kvalitatiivisten metodien suosiminen eri koulukuntien sisällä.²

Vertailevan tutkimuksen tekeminen, etenkin useasta maasta tai alueesta, on hankalaa jo käytännön syistä. Usean kielen hallinta on vaativaa, ja historiantutkijat ikävä kyllä edelleen pyrkivät tekemään työtään yksin, vaikka tutkijaryhmistä ja muista yhteistyön muodoista on tullut tavallisia. Jo kahden maan historiallisten rakenteiden ja tapahtumien analysointi tuottaa kuitenkin uudenlaisia näkökulmia tutkimukseen.³ Useat esimerkiksi Venäjän vallankumousta koskevat narratiivit esittävät vuoden 1917 vallanku-

mouksen historiallisesti väistämättömänä. Silti muut maat, jotka olivat kokeneet samankaltaisen sosioekonomisen kehityksen, eivät välttämättä ajautuneet vallankumoukseen. Miksi? Ainoastaan vertaileva tutkimus voi antaa vallankumouksen syistä kokonaisuutena koherentin selitysmallin.

Tämän artikkelin tarkoituksena on esittää uusia näkökulmia siitä, miksi jotkut sosialistiset (tai myöhemmin kommunistiset) vallankumoukset (tai sisällissodat, jotka olivat usein osa samaa prosessia) johtivat vallankumouksellisten voittoon, mutta toiset epäonnistuivat. Tarkastelun kohteena ovat 1900-luvun ensimmäisen puoliskon vallankumoukset, emmekä suinkaan väitä artikkelissa korostettujen tekijöiden pätevän muihin, vaikkapa toisen maailmansodan jälkeisiin sosialistisiin/kommunistisiin vallankumouksiin.⁴

1. Artikkelin perustuu osaltaan tekijöiden kahteen pidempään artikkeliin sekä Elorannan tutkimuksiin maailmansotien taloudellisesta merkityksestä.

2. Stathis Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*. Cambridge University Press 2008; Elisabeth Wood, *The Social Processes of Civil War. The Wartime Transformation of Social Networks*. *Annual Review of Political Science* 11 (2008), 539–561. Tutkimussuuntauksien välisistä hankuksista ks. etenkin Paul Collier & Anke Hoefler, *On Economic Causes of Civil War*. *Oxford Economic Papers* 50:4 (1998), 563–573; James Fearon & David Laitin, *Ethnicity, Insurgency, and Civil War*. *American Political Science Review* 97 (2003), 75–90; Roy Licklider, *The Consequences of Negotiated Settlements in Civil Wars, 1945–1993*. *American Political Science Review* 89:3 (1995), 681–690; Stephen Shellman, Clare Hatfield & Maggie Mills, *Disaggregating Actors in Intranational Conflict*. *Journal of Peace Research* 47 (2010), 83; Cameron Thies, *Of rulers, rebels, and revenue. State capacity, civil war onset, and primary commodities*. *Journal of Peace Research* 47:3 (2010), 321.

3. Ks. esim. Jürgen Kocka, *Comparison and Beyond*. *History and Theory* 42:1 (2003), 39–44; James Mahoney & Dietrich Rueschemeyer, *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge University Press 2003.

4. Haluamme kiittää refereetä seuraavasta huomiosta. Tässä artikkelissa käytetään pääosin termejä sosialistinen tai kommunistinen, vaikka esimerkiksi Espanjan tapauksessa voitaisiin puhua ehkä korrektemmin sosialidemokraateista, kommunisteista ja tasavaltalaisista. Usein jopa tämänkaltaisen jako voi olla liian kokonaisvaltainen, sillä

Sotien vaikutusten tutkimus ja niiden liittäminen vallankumousten dynamiikkaan ei ole varsinaisesti uusi näkökulma. Esimerkiksi Theda Skocpolin valtiosidonnainen vallankumousten selitysmalli perustui pääosin Venäjän ja Kiinan vallankumouksiin. Skocpolin mukaan ulkopuoliset paineet heikensivät Romanovien ja Qing-hallitsijoiden imperiumeja ja mahdollistivat talonpoikien⁵ nousun maataomistavia eliittejä ja byrokraatteja vastaan 1900-luvun alkupuolella. Vallankumoukselliset ryhmät käyttivät syntyneitä tilannetta hyväkseen.⁶ Skocpol ei kuitenkaan pitänyt sotia keskeisenä kausaalisenä tekijänä vallankumouksissa, mikä osaltaan johtui hänen valikoimistaan tapauksista. Hän korosti myös liikaa väkivallan muotojen eroja Venäjän ja Kiinan vallankumousten välillä. Esimerkiksi bolševikkien voiton takana oli ennemminkin heidän kykynsä haalia useita yhteiskunnallisia ryhmiä politiikkansa ja sotakoneiston taakse kuin

---

kyseisten ryhmien sisällä saattoi olla useita kilpailevia ryhmittymiä. Toisaalta vertailujen tekeminen, vakiintuneiden sosiologisten termien pohjalta, on usein yleistävää, mikä on myös meidän ratkaisumme.

5. Talonpoika ei ole käsitteenä yksiselitteinen. Esimerkiksi suomalainen 1800-luvun lopun talonpoika oli hyvin erilaisessa asemassa sekä sosiaalisesti että taloudellisesti kuin kiinalainen 1930-luvun talonpoika. Erot maatalousväestön sisällä saattoivat olla huomattavia. Historiallisesti tämän termin käyttäminen on jossain määrin harhaanjohtavaa, mutta käytämme sitä kuvaamaan maatalouden valtaväestöä, jolla oli jonkinasteinen omistusoikeus viljelemäänsä maahan. Typologioista, määritelmistä ja maatalousväestön heterogeenisyydestä ks. esim. Sidney W. Mintz, A Note on the Definition of Peasantries. *The Journal of Peasant Studies* 1 (1973), 91–106. Pyrimme, kontekstista riippuen, huomioimaan myös muun maatalousväestön, joilla siis tavallisesti ei ollut virallista omistusoikeutta maahan, kuten esimerkiksi torppareilla Suomessa.

6. Theda Skocpol, *States and Social Revolutions*. Cambridge University Press 1979.

7. Ks. erityisesti Marc Ferro, *October 1917. A Social History of the Russian Revolution*. Routledge 1980; Orlando Figes, *A People's Tragedy. The Russian Revolution, 1891–1924*. Penguin 1996; Peter Holquist, *Making War. Forging Revolution. Russia's Continuum of Crisis, 1914–1921*. Harvard University Press 2002; W. Bruce Lincoln, *Red Victory. A History of the Russian Civil War, 1918–1921*. Da Capo Press 1999; Donald Raleigh, *Experiencing Russia's Civil War. Politics,*

erityisen keskittynyt ja tehokas hallinnollinen väkivalta.⁷

Uudemmassa rakenteellisessa historian ja sosiologian tutkimuksessa korostetaan sotien teoreettista ja empiiristä vaikutusta. Talous- ja poliittiset historioitsijat, kuten Niall Ferguson, David Bell ja Mark Harrison, ovat korostaneet sotia yhteiskuntia perusteellisesti muuttavina tapahtumina, etenkin jos on kyseessä niin sanottu totaalin sota, joka vaatii kaikkien resurssien mobilisoinnin sekä murentaa voimassaolevia rakenteita.⁸ Sotien vaikutuksiin perustuvat sosialististen/kommunististen vallankumousten selitysmallit eivät hyväksykään vallankumousten vääjäämättömyyttä. Vaadittiin massiiviset ja pitkittyneet maailmansodat, jotka sitten laukaisivat vallankumoukset ja sisällissodat. Samaten totaalisen sodankäynnin tuomat sosiaaliset ja taloudelliset häiriöt rohkaisivat kollektiivista liikehdintää eri väestöryhmissä.⁹

Society, and Revolutionary Culture in Saratov, 1917–1922. Princeton University Press 2002; Ronald Grigor Suny, Revision and Retreat in the Historiography of 1917. *Social History and its Critics. Russian Review* 53 (1994), 165–182; Rex A. Wade, *The Russian Revolution, 1917*. Cambridge University Press 2000.

8. Niall Ferguson, *The Cash Nexus. Money and Power in the Modern World, 1700–2000*. Basic Books 2001; Niall Ferguson, *The War of the World. Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*. Penguin Press 2006; Mark Harrison (toim.), *The Economics of World War II. Six Great Powers in International Comparisons*. Cambridge University Press 1998a; David Bell, *The First Total War. Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know It*. Houghton Mifflin Harcourt 2007. Tietyissä mielessä kyseiset tutkijat ovat jatkaneet Charles Tillyn kartoittamalla tiellä, tosin tuoden etenkin taloudelliset ”rakenteet” tutkimuksen keskiöön. Rakenteiden määrittäminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, kuten esim. Pertti Haapala on tuonut ansiokkaasti esiin Suomen osalta. Ks. Pertti Haapala, *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Painatuskeskus 1995.

9. Michael Mann, *The Sources of Social Power. Volume 3. Global Empires and Revolution, 1890–1945*. Cambridge University Press 2012; Pavel Osinsky, War, State Collapse, Redistribution. *Russian and German Revolutions Revisited. Political Power and Social Theory* 19 (2008), 3–38; Pavel Osinsky, Modernization Interrupted? Total War, State Breakdown, and the Communist Conquest of China. *Sociological Quarterly* 51 (2010), 576–599.

Sotien vaikutuksia korostava näkökulma ei ole kaiken kattava vallankumousten teoria, vaan lähinnä 1900-luvun alkupuolen maailmansotien aikaan sopiva selitysmalli.¹⁰ Maailmansotien katastrofaaliset vaikutukset nopeuttivat ja voimistivat vallankumouksellisia tendenssejä, etenkin sosialististen tai muiden ääriliikkeiden radikaalien ryhmien osalta.¹¹ Samaan aikaan osui myös ensimmäinen niin sanottu demokratian aallon nousu ja lasku, noin 1910-luvulta 1940-luvun loppulle. Ensimmäinen maailmansota lisäsi uusien demokratioiden määrää rajusti, mutta 1930-luvulla tapahtui vähintään yhtä dramaattinen täyskäännös.¹² Maailmansodilla oli siis monisyinen ja voimakas vaikutus poliittisten järjestelmien kehitykseen tällä ajanjaksolla.

Miksi vallankumous päättyi Venäjällä ja Kiinassa sosialistien voittoon, kun taas Suomessa ja Espanjassa sosialistit/kommunistit epäonnistuvat 1900-luvun ensimmäisen puolivuosisadan aikana? Tutkimuksen valtavirrasta voidaan nostaa esiin kolme keskeistä teoreettista väittämää, joiden soveltuvuutta tässä artikkelissa käsitellään. Ensinnäkin, maailmansotiin liittyvät mobilisaatiot ja valtioiden romahdukset tuottivat ti-

lanteen, jossa onnistuneet sosialististen ryhmien vallankaappaukset olivat mahdollisia. Toiseksi, vallankumoukselliset (tai vastavallankumoukselliset), jotka käyttivät tätä tilannetta hyväkseen, pystyivät lyömään vihollisensa ainoastaan, jos he rakensivat liittoutuman väestön suurimman osan, maatalousväestön, kanssa. Kolmanneksi, talonpoikia ja muuta maalaisväestöä ei voitu pakottaa liittolaisiksi – heidät voitettiin vallankumouksellisten puolella erilaisilla lupauksilla, kuten maan uudelleenjaolla ja diktaatturin purkamisella.¹³

Maailmansotien tuomat taloudelliset ja sosiaaliset muutokset

Lukuisten taloushistorioitsijoiden mielestä 1900-luku on monien modernisaatioprosessien kulminaatio, mukaan lukien teollisten vallankumousten, sodankäynnin teorian ja käytännön, ensimmäisen varsinaisen globalisaation aallon, teknologisen kehityksen sekä yhteiskuntien rakenteellisten muutosten vaikutukset. Tietyissä mielessä vastakkaisesta näkökulmasta 1900-luku näyttää kansanmurhien ja toistuvien sotien aikakaudelta, kuten esimerkiksi Eric Hobsbawm on todennut.¹⁴ Saman vuosisadan aikana koet-

10. Historiasidonnaisesta vertailevan sosiologian teoriasista ks. Jeffery Paige, *Conjuncture, Comparison, and Conditional Theory in Macrosocial Inquiry*. *American Journal of Sociology* 105 (1999), 781–800. Instituutioiden historiasidonnaisuudesta ks. erityisesti Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press 1990; Paul David, *Path Dependence, Its Crisis and the Quest for 'Historical Economics'*. Teoksessa P. Garrouste & S. Ioannides (toim.) *Evolution and Path Dependence in Economic Ideas. Past and Present*. Edward Elgar Publishing 2001; Juha-Antti Lamberg et al., *Stakeholder Management and Path Dependence in Organizational Transitions*. *Management Decision* 46:6 (2008), 846–863.

11. Esim. Osinsky 2010, 580–582.

12. Samuel Huntington, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press 1991; Jari Eloranta & Mark Harrison, *War and Disintegration, 1914–1950*. Teoksessa Stephen Broadberry & Kevin O'Rourke (toim.) *The Cambridge Economic History of Modern Europe. Volume 2. 1870 to the Present*. Cambridge University Press 2010.

13. Espanja on valittu mukaan sen vuoksi, että siellä syntyi vallankumouksellisten prosessien myötä todellinen sisällissota. Tässä artikkelissa ei kuitenkaan käsitellä Saksassa tapahtunutta vallankumousyritystä 1918–1919, sillä se ei koskaan kehittynyt varsinaiseksi sisällissodaksi. Ks. etenkin Pierre Broué, *The German Revolution, 1917–1923*. Brill 2005; Francis Carsten, *Revolution in Central Europe. 1918–1919*. Temple Smith 1972; Arthur Ryder, *The German Revolution of 1918*. Cambridge University Press 1967. Valansiirto tilapäiselle hallitukselle marraskuussa 1918 tapahtui rauhanomaisesti. Hallituksen ja kapinallisten välinen yhteenotto muuttui väkivaltaiseksi vasta vuoden 1919 alussa, mutta silloinkaan yhteenotoissa ei käytetty laajoja sotilaallisia voimavaroja tai joukko-osastoja. Ks. Stanley Payne, *Civil War in Europe, 1905–1949*. Cambridge University Press 2011, 73–74.

14. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes. A History of the World, 1914–1991*. Vintage Books 1996; Charles Tilly, *Coercion, Capital and European states, AD 990–1990*. Blackwell 1990; Ferguson 2001; Ferguson 2006.

tiin historian nopeinta talouskasvua ja elintaso nousi dramaattisesti lähes kaikkialla. Mikä selittää tämän paradoksin?

Maailmansodat olivat eittämättä historian brutaaleimmat ja kalleimmat konfliktit. Se ei silti tarkoita, että ne olivat 1900-luvun ainoat merkittävät muutokset. Esimerkiksi toinen maailmansota katkaisi Euroopan konfliktien tradition Ranskan ja Saksan välillä ja johti epäsuorasti Euroopan integraatioon 1950-luvulla. Samaten hyvinvointivaltioiden muodostaminen sai maailmansodista vahvan kimmokkeen. Ensimmäisessä maailmansodassa yli kolmekymmentä maata soti keskenään pääosin erilaisten liittoutumien pohjalta aiheuttaen yli 20 miljoonaa ennenai-kaista kuolemaa. Toinen maailmansota oli vieläkin suurempi konflikti, jossa yli 60 maata osallistui sotaan ja yli 55 miljoonaa ihmistä sai surmansa.¹⁵ Silti teknologinen kehitys oli nopeaa koko 1900-luvun ajan ja mahdollisti elintason huikean nousun vuosisadan loppua kohti.¹⁶ Maailmansodilla oli siis joitain positiivisiakin vaikutuksia, kuten esimerkiksi teknologian kehityksen nopeutuminen sekä demokratian lisääntyminen (aalloittain), vaikka kokonaisvaikutus oli toki taloudellisesti ja poliittisesti negatiivinen.

Miten maailmansodat edesauttoivat sosialistisia tai kommunistisia vallankumouksia? Suurimpia tekijöitä lienevät maailmansotien vaatimat käsittämättömät resurssit, mobilisaatio sekä poliittisten ja sosiaalisten rakenteiden romahtaminen. Esimerkiksi ensimmäisestä maailmansodasta muodostui pitkä konflikti, Euroopan valtioiden ennako-odotuksista huolimatta. Sodankäynnistä juoksuhaudoissa tuli länsirintamalla erittäin kuluttavaa ja kallista. Itärintaman liikkuvammista taisteluista muodostui erityisen tuhoisia kaikille osapuolille ja kuvaavaa on, että Euroopan siirtomaavaltiot joutuivat mobilisoi-maan myös siirtomaitaan, jotta sotakoneisto ja valtavaestö saatiin pidettyä sodassa mukana. Sodan taloudelliset menetykset nousivat melkein 700 miljardiin (vuoden 1938) USA:n dollariin.¹⁷

Maat joutuivat mobilisoimaan paitsi miehiä (rintamalle) ja naisia (tehtaisiin) myös taloudellisia resursseja sotaa varten. Ensimmäinen maailmansota oli erityisen tuhoisa Venäjälle, joka menetti absoluuttisesti eniten miehiä sodassa. Venäjän talouskin ajautui syöksykierteeseen tappiollisen sodan loppuvaiheissa.¹⁸

Charles Feinstein ja monet muut tutkijat ovat korostaneet, että ensimmäisellä maailmansodalla oli neljä suoraa taloudellista vaikutusta: 1) kaksi nopeaa ulkoista shokkia, jotka juontuivat kysynnän ja tarjonnan vääristymistä ja vaikeuksista; 2) taloudellinen toimintaympäristö vaikeutui, kun esimerkiksi palkkojen joustovara oli pienentynyt; 3) heikommat julkisen talouden toimintaympäristöt, sillä kohonneet julkiset menot ja räjähdysmäisesti kasvaneet velat jouduttiin hoitamaan pääosin samalla verotuksen tasolla kuin ennen sotaa; 4) kansainvälisen rahajärjestelmän eli niin sanotun klassisen kultakannan

15. Stephen Broadberry & Mark Harrison, *The Economics of World War I. An Overview*. Teoksessa Stephen Broadberry & Mark Harrison (toim.) *The Economics of World War I*. The Cambridge University Press 2005.

16. Alexander Field, *The Most Technologically Progressive Decade of the Century*. *American Economic Review* 93 (2003), 1399–414; J. Bradford DeLong, *Cornucopia. The Pace of Economic Growth in the Twentieth Century*. *NBER Working Papers*. National Bureau of Economic Research 2000.

17. Broadberry & Harrison 2005; Jari Eloranta, *Armaments and the Economy*. Teoksessa Roderick Floud, Jane Humphries & Paul Johnson (toim.) *The Cambridge Economic History of Modern Britain*. Cambridge University Press 2014 (ei vielä julkaistu). Mobilisaation ja demobilisaation eri ulottuvuuksista ks. etenkin Jari Eloranta, *Sotien taakka. Makrotalouden ongelmat ja julkisen talouden kipupisteet maailmansotien jälkeen*. Teoksessa Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.) *Kun sota on ohi. Sodasta selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Historiallinen Arkisto 124. SKS 2007. Sodilla on yleensä aina negatiivinen vaikutus taloudelliseen kehitykseen ks. esim. Todd Sandler & Kevin Hartley, *The economics of defense*. Cambridge Surveys of Economic Literature. Cambridge University Press 1995; Eloranta 2007; Broadberry & Harrison 2005.

18. Eloranta & Harrison 2010.

ongelmat.¹⁹ Barry Eichengreenin mukaan ensimmäinen maailmansota myös murskasi kaksi sotaa edeltäneen taloudellisen järjestelmän peruspilaria: uskottavan rahajärjestelmän ja luottamuksen valtioiden väliseen taloudelliseen yhteistoimintaan.²⁰

Maailmansodat olivat monien rakenteiden kautta kiinteästi sidottuja toisiinsa, mutta toinen maailmansota oli vieläkin suurempi konflikti kuin ensimmäinen. Valtiot olivat myös valmistautuneet sotaan paremmin, ja resursseilla oli jälleen erittäin suuri merkitys. Vuosina 1939–1942 akselivaltioilla oli etulyöntiasema sekä strategisesti että taloudellisilla resursseilla mitattuna. USA:n ja Neuvostoliiton liittymisen myötä liittoutuneet saavuttivat selvän kokonaistaloudellisen edun vihollisiinsa nähden. Esimerkiksi vuonna 1943 liittoutuneiden yhteenlaskettu BKT oli 2 223 miljardia (vuoden 1990) dollaria, kun akselivaltioiden BKT oli vain 895 miljardia. ”Rikkaat” länsivaltiot pystyivät mobilisoimaan enemmän resursseja sodankäyntiin, ja myös Neuvostoliiton mobilisaatio oli tehokasta – vaikka itse asiassa Neuvostoliitto pystyi välttämään totaalisen romahduksen ainoastaan autoritäärisen ja osaltaan patrioottisen mobilisaation sekä länsimaiden avun turvin.²¹

Maailmansodat synnyttivät otolliset olosuhteet vallankumouksille, joista kaikki eivät onnistuneet, osa ei edennyt edes paljon alkua pidemmälle. Suurimpia syitä vallankumousten alkamiselle olivat massiivinen mobilisaatio ja sen luomat lieveilmiöt.²² Diktaattorit ja monarkit joutuivat mobilisoimaan miljoonia miehiä sekä organisoimaan koko yhteiskunnan sotia varten.²³ Tämä herätti usein kiivastakin vastustusta, etenkin suurten tappioiden jälkeen, mutta samalla se lopetti ylimmän luokan väkivallanmonopolin lopullisesti. Monissa maissa sotilaat kääntyivät hallitsijoita vastaan, kun tappiot tai pula ruoasta saavuttivat kriittisen pisteen. Vallankumoukset ja sisällissodat saivat kouluteuista sotilaista motivoituneen ja koulutetun ydinjoukon.

Mobilisaatiot rikkoivat epäyhtenäisten valtioiden sosiaalisia rakenteita vieläkin tehokkaammin kuin vakiintuneiden demokratioiden. Pakollinen liikekannallepano imaisi miljoonia miehiä paikallisyhteisöistä. Viranomaiset joutuivat järjestämään näiden miesten ruokinnan, koulutuksen, kuljetuksen ja aseistuksen, ja palvelu armeijassa irrotti useimmat paikallisten traditioiden vaikutuspiiristä. Vaikka armeija pyrki luomaan hierarkioita ja patriotismia, tietyissä tilanteissa moraali romahti ja hierarkiat purkautuivat, etenkin toistuvien tappioiden jälkeen. Samaten valtion auktoriteetin heikentyminen vaikutti miehistön moraaliiin. Turhautuminen saattoi johtaa mellakoihin ja valtiokoneiston romahuttamiseen. Vallan tyhjiössä koulutetut ja aseistautuneet sotilaat muodostivat keskeisen uuden haastajan.²⁴

Vallankumoukset myös viimeistään lopettivat keski- ja yläluokan monopolin ideologiassa

19. Charles Feinstein, Peter Temin & Gianni Toniolo, *The European Economy Between the Wars*. The Oxford University Press 1997, 12–14, 20–25.

20. Barry Eichengreen, *Golden fetters. The gold standard and the Great Depression, 1919–1939*. NBER series on long-term factors in economic development. Oxford University Press 1992.

21. Mark Harrison, *The Economics of World War II. An Overview*. Teoksessa Mark Harrison (toim.) *The Economics of World War II. Six Great Powers in International Comparisons*. Cambridge University Press 1998b.

22. Niall Ferguson, *The Pity of War*. Basic Books 1999; Stig Förster, Introduction. Teoksessa Roger Chickering & Stig Förster (toim.) *Great War, Total War. Combat and Mobilization on the Western Front, 1914–1918*. Cambridge University Press 2000; Martin Van Creveld, *World War I and the Revolution in Logistics*. Teoksessa Roger Chickering & Stig Förster (toim.) *Great War, Total War. Combat and Mobilization on the Western Front, 1914–1918*. Cambridge University Press 2000.

23. Ks. etenkin Broadberry & Harrison 2005.

24. Valtioiden romahduksista ks. esim. Randall Collins, *Macrohistory. Essays in Sociology of the Long Run*. Stanford University Press 1999; Jack Goldstone, *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*. University of California Press 1991; Jeff Goodwin, *No Other Way Out. States and Revolutionary Movements, 1945–1991*. Cambridge University Press 2001; Haapala 1995.

kilpailussa. Taloudellisten kriisien syveneminen ja pitkittyminen sekä sosiaalisen eriarvoisuuden lisääntyminen kasvattivat sosialistisen retorikan suosiota ja johtivat yhä radikaalimpien puolueiden syntyyn. Tässä kontekstissa valtiovallan romahdus ei välttämättä tarkoittanut sitä, että sosialistiset ryhmät olisivat olleet automaattisesti etulyöntiasemassa romahduksen jälkiselvittelyissä. Monessa osin Eurooppaa maltilliset sosialistit pystyivät säilyttämään asemansa työväestön suosiossa ja onnistuivat muodostamaan hallituksia muiden puolueiden kanssa romahduksen jälkeen. Maissa joissa maltilliset puolueet ja ryhmät olivat eripuraisia ja yhteistyökyvyttömiä, radikaalit ryhmät onnistuivat tavoitteissaan paremmin. Silti sosialistiset ryhmät (tai kommunistit) eivät välttämättä aina voittaneet sisällissotaa. Seuraavassa tarkastelemme lyhyesti ensin onnistunutta Venäjän vallankumousta ja siihen monin tavoin liittyvää Suomen sisällissotaa, jonka punaiset kuitenkin hävisivät. Sen jälkeen analysoimme Espanjan sosialistien tappiota 1930-luvulla ja Kiinan kommunistien voittoa 1940-luvulla.

Sotilaiden ja talonpoikien liittouma vallankumouksen onnistumisen pääasiallisena selittäjänä?

Maanomistuksen jakautuminen on ollut pitkään historiassa vaikea sosiaalinen ja taloudellinen ongelma. Ratkaisematon maakysymys on usein koostunut seuraavista tekijöistä: 1) yläluokan taloudellisesta ja poliittisesta ylivallasta talonpoikiin nähden, sekä heidän eristäytymisestään muista yhteiskuntaluokista; 2) valtion instituutionaalista tuesta tälle yhteiskunnalliselle tilanteelle; 3) maaorjuuden tai maatalouden alhaisen tuottavuuden vaikutuksista köyhemmälle väestölle; 4) talonpoikien kollektiivisesta toiminnasta ylempien luokkien koettuja vääryyksiä vastaan.²⁵ Vaikka talonpojat tai maatalousväestö yleensä ovat varsin usein nousseet kapinaan ylempiään vastaan, on myös tärkeää ymmärtää tällaisen liikehännän perinteiset rajat. Useim-

mat kapinoista koskivat nimenomaan paikallisia asioita ja tarkoituksena oli palauttaa perinteiset/hyväksytyt säännöt, jotka esimerkiksi luonnon katastrofi tai sota oli muuttanut. Suurin osa 1900-luvun vallankumouksista oli myös lähtöisin kaupungeista, ei niinkään maaseudulta.²⁶

Kaikissa neljässä tapauksessa – eli Venäjän vallankumous ja sisällissota (1917–1921), Suomen sisällissota (1918), Espanjan sisällissota (1936–1939) ja Kiinan sisällissota (tai sen kiihkein vaihe, 1946–1949) – maailmansodilla oli jonkinlainen vaikutus konfliktien syntyyn tai etenemiseen. Mobilisaatiolla ja osallistumisella sotaan oli keskeinen suora vaikutus vallankumouksen onnistumiselle: Suomi oli vain epäsuorasti osallisena ensimmäisessä maailmansodassa ja Espanja ei ollut siinä lainkaan mukana. Feodalismin kaltaisilla instituutioilla oli edelleen luja ote Venäjän, Espanjan ja Kiinan yhteiskunnista ennen vallankumousta, mutta ei oikeastaan enää Suomessa. Suomen torpparijärjestelmä ja yleensä tilattoman väestön asema erosi kuitenkin monella tavalla varsinaisesta feodalismita, esimerkiksi väestön liikkumisen ja työolosuhteiden osalta. Näillä kahdella tekijällä, mobilisaatiolla ja maailmansotiin osallistumisella oli suuri vaikutus vallankumouksen menestykseen, vaikka emme suinkaan väitä näiden olleen ainoita esimerkiksi vallankumousten syntyyn tai raujuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Tapaus Venäjä: Maailmansodan romahdus ja maatalousväestön merkitys

Bolševikkien vallankumousta vuonna 1917 ei voida selittää ilman yhteyttä ensimmäiseen maailmansotaan. Vallankumous oli toki lähellä jo ennen sotaakin, esimerkiksi vuosina 1904–1905, jolloin valtion romahdus oli tappiollisen

25. Poliittisesta vastustuksesta ks. esim. John Foran, *Taking Power* (esimessä mi Saksassa marr: *On Origins of Third World Revolutions*. Cambridge University Press 2005.

26. Vrt. Lucien Bianco, *Peasants Without the Party. Grass-root Movements in Twentieth-Century China*. M.E. Sharpe 2001; Eric Hobsbawm, *Primitive Rebels*. Praeger 1959.

sodan ja yhteiskunnallisen liikehdinnän takia lähellä. Sota ajoi valtion syvään taloudelliseen ja sosiaaliseen kriisiin sekä horjutti keskeisiä instituutioita, kuten armeijaa. Venäjä mobilisoi noin 15 miljoonaa miestä sotaa varten, enemmän kuin mikään muu sotaan osallistunut maa. Huonon organisaation, puutteellisen varustuksen ja epäpätevien upseerien takia joukot kärsivät taisteluissa useita isoja tappioita. Valtion vastaus tähän oli mobilisoida vieläkin enemmän miehiä. Ensimmäinen maailmansota pysäytti maailmankaupan lähes kokonaan, mikä alkoi pian vaikuttaa myös kaupunkiväestön elintasoon. Ruokapulana takia talvena 1916–1917 monta sataa tuhatta ihmistä protestoi sotaa ja monarkiaa vastaan Venäjän kaupunkien kaduilla. Ensimmäinen vaihe vallankumouksessa oli helmikuun vallankumous, jolloin tsaari Nikolai II joutui luopumaan vallasta.²⁷

Kaikki valtion organisaatiot – byrokraatia, poliisi, armeija ja kirkko – romahtivat jossain määrin monarkian myötä. Useat Venäjän provinseista ja alueista julistivat vuonna 1917 autonomian ja jopa pyrkivät irtautumaan valtiosta.²⁸ Bolševikkien valtaannousun taustalla olivat radikalisoituneet työläiset ja sotilaat, jotka olivat irtautuneet valtion kontrollista tämän romahduksen sekä armeijan tappioiden takia. Se ei kuitenkaan riittänyt vallankumouksen onnistumiseksi, sillä Venäjä oli pääosin maatalousmaa, jossa talonpojat ja maatyöläiset muodostivat noin 85 prosenttia väestöstä. Maanomistus oli kuitenkin paljolti yläluokan kartanomistajien ja varakkaiden talonpoikien käsissä, mikä aiheutti koko ajan mellakoita ja protesteja.²⁹ Kun vallankumous saavutti kriittisen vaiheen, bolševikit pyrkivät systemaattisesti hankkimaan talonpojat puolelleen. Leninin hallinnon ensimmäisten hyväksytyjen lakien joukossa oli asetus yksityisen maanomistuksen loppumisesta ja maan jakamisesta maatalousväestölle paikallisten komiteoiden kautta. Tästä tuli bolševikkien ja talonpoikien liiton usein jossain määrin horjuva peruskivi.

Bolševikkien massiivinen ja väkivaltainen kampanja mobilisoida kaikki mahdolliset resurssit vallankumouksen tueksi ei suinkaan tehnyt heistä suosittuja maaseudulla. Monissa provinseissa talonpojat kapinoivat mobilisaatiota vastaan.³⁰ Sekä punaiset että valkoiset joukot käyttivät väkivaltaa kutsuntojen toimeenpanemiseksi.³¹ Väkivalta ei kuitenkaan saavuttanut toivottuja tuloksia. Esimerkiksi joillakin rintamalla punaiset menettivät jopa 80 prosenttia uusista sotilaista karkureina ja väkisin värvätyt eivät välttämättä suostuneet taistelemaan.³²

Toisaalta talonpoikien suhtautuminen valkoisiin oli vieläkin negatiivisempaa. Valkoiset symboloivat vanhaa vihattua hallintoa, ja he kohtelivat maatalousväestöä halveksuvasti. Käytännön tasolla valkoiset usein auttoivat entisiä maanomistajia saamaan maansa takaisin sekä rankaisivat maita valloittaneita talonpoikia. Punaiset eivät myöskään yleensä rankaisseet kollektiivisesti yhteisöjä vastavallankumouksen nimissä, kun taas valkoiset monesti tuhosivat kokonaisia kyliä.³³ Erityisesti vuonna 1919, vallankumouksen kriittisessä vaiheessa, maatalousväestön tehokas mobilisaatio auttoi bolševikkeja. Puna-armeijan koko kaksinkertaistui tammi-

27. Peter Gatrell, *Russia's First World War. A Social and Economic History*. Pearson 2005.

28. Figes 1996, 359.

29. Esim. Steve Smith, "Moral Economy" and Peasant Revolution in Russia. 1861–1918. *Revolutionary Russia* 24:2 (2011), 143–171.

30. Vladimir Brovkin, *Behind the Front Lines of the Civil War*. Princeton University Press 1994; Taisia Osipova, *Rossiiskoe krest'ianstvo v revolyutzii i grazhdanskoi voine*. Strel'tetz 2001; Raleigh 2002.

31. Alter Litvin, *Krasnyi i belyi terror v Rossii. 1918–1922 gg*. EKSMO 2004.

32. Orlando Figes, *Peasant Russia, Civil War. The Volga Countryside in Revolution*. Oxford University Press 1989; Orlando Figes, *The Red Army and Mass Mobilization during the Russian Civil War. Past & Present* 129 (1990), 168–211; Viktor Kondrashin, *Krest'ianstvo Rossii v Grazhdanskoi voine*. ROSSPEN 2009.

33. Litvin 2004. Väkivallan eri muodoista ks. Stathis Kalyvas, *The Logic of Violence in Civil War*. Cambridge University Press 2008.

kuussa Koltšakin hyökkäyksen aikana ja sama tapahtui kesällä Denikin Moskovan kampanjan aikana. Syksyllä 1919 puna-armeijassa oli lähes kolme miljoonaa miestä kun valkoisten (yksittäisten) armeijoiden koko ei ylittänyt 250 000 miestä.³⁴ Punaiset siis onnistuivat mobilisoimaan maatalousvaltaisen Venäjän valtaväestön paremmin ja siksi lopulta voittivat sisällissodan.

Tapaus Suomi: Luokkasodan epäonnistuminen

Vaikka Suomi olikin autonominen osa Venäjän keisarikuntaa, sekään ei onnistunut välttämään ensimmäisen maailmansodan vaikutuksia. Suomessa oli sodan aikana venäläisiä joukkoja, ja Helsinki oli jopa Baltian laivaston operationaalinen tukikohta. Suomalaiset myös kokivat maailmansodan aiheuttamat taloudelliset lieveilmiöt, kuten alenevan elintason kaupungeissa ja elintarvikkeiden pulan.³⁵ Silti Suomi ei ollut koskaan varsinaisesti sotatantereena eikä sitä valloitettu. Suomen talous ja yhteiskunta eivät myöskään romahtaneet Venäjän tavoin sodan takia, vaikkakin vuoden 1917 vallankumoukset jättivät Suomeenkin eräänlaisen valtatyhjiön. Toisaalta esimerkiksi poliittinen järjestelmä toimi valtaosin varsin hyvin syksyyn 1917 saakka, vaikka eduskunta oli hajotettu kesällä 1917. Monille suomalaisille itsenäisyyskysymys oli jopa sosiaalisia ongelmia tärkeämpi asia. Tietyissä mielessä Suomi käyttäytyi kuin sitoutumaton valtio ensimmäisen maailmansodan aikana.³⁶

Vuoden 1918 alussa alkaneen sisällissodan alussa punaisilla oli strateginen etulyöntiasema etelän kaupunkien hallintansa takia, mutta valkoiset saivat lopulta yliotteen kevään aikana. Esimerkiksi Tampereen taistelut muodostuivat sodan käännekohdaksi.³⁷ Valkoisia auttoi myös jääkärien saapuminen ja saksalaisten joukkojen rantautuminen huhtikuussa.³⁸ Toukokuussa sota oli jo ohi. Miksi vallankumoukselliset hävisivät? Ensinnäkin, Suomi ei osallistunut maailmansotaan ja poliittinen järjestelmä ei romahtanut monen muun maan tapaan. Esimerkiksi Ve-

näjällä vallankumouksen etujoukoissa olivat so-
taan kyllästyneet ja väsyneet sotilaat, joiden ympärillä yhteiskunnallinen järjestys oli jo järkkynyt. Vaikka sisällissota jakoi Suomen poliittisen kentän kahtia, molemmat osapuolet joutuivat mobilisoimaan joukkonsa varsin improvisoidusti vuoden 1917 ja vuoden 1918 alun aikana. Poliittiset instituutiot jatkoivat pääosin toimintaansa. Vallankumousta punaisten puolella tukivat paikalliset työväestön kaartit, joilta puuttui keskitetty komentorakenne, sotilaallinen koulutus sekä kuri. Vastaavasti suojeluskuntien toiminta oli paremmin johdettua.³⁹

34. Figs 1996, 596–597; Richard Pipes, *Russia under the Bolshevik Regime*. A.A. Knopf 1993.

35. Suomen sisällissodan uudemmassa tutkimuksesta ks. etenkin Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY 2009; Tuomas Hoppu, *Historian unohtamat. Suomalaiset vapaaehtoiset Venäjän Armeijassa I. maailmansodassa 1914–1918*. SKS 2005. Elin-
tarviketilanteesta ks. esim. Heikki Rantatupa, *Elintarvikehuolto ja -säännötely Suomessa vuosina 1914–1921*. Jyväskylän yliopisto, *Studia Historica Jyväskyläläisiä* 1979; Haapala 1995.

36. Anthony Upton, *The Finnish Revolution, 1917–1918*. University of Minnesota Press 1980.

37. Tässä ei käsitellä sodan tapahtumahistoriaa tai keskustelua sodan nimestä. Tampereen taisteluista ja merkityksestä ks. Heikki Ylikangas, *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa 1918*. WSOY 1993.

38. On vaikea arvioida saksalaisten joukkojen merkitystä koko sisällissodan kannalta. Tietty ratkaisevat taistelut olivat jo kääntäneet sodan valkoisten eduksi. Saksan väliintulo varmasti ainakin lyhensi sotaa. Ks. lisää Jan Kronlund, *Suomen puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV. WSOY 1989.

39. Turo Manninen, *Järjestysvalta järkkyy. Kaartit vastakain*. Teoksessa *Itsenäistymisen vuodet I. Irti Venäjältä*. VAPK Kustannus 1992. Punakaartit olivat myös poliittisesti epäyhtenäisiä tavoitteidensa ja ideologisten tekijöiden osalta. Punakaarteja on siten ehkä harhaanjohtavaa kutsua kokonaisvaltaisesti kommunistisiksi. Useilla johtavilla henkilöillä oli toki, ainakin vallankumouksen alettua, tavoitteena yhteiskunnallisen järjestelmän muutos sosialistiseksi, jossa valtio ottaisi tuotannonvälineet omistukseensa.

Pääosin kaupunkeihin keskittyneet vallankumoukselliset eivät myöskään onnistuneet kovin hyvin yrityksissään rekrytoida maatalousväestöä puolelleen. Suomessa valkoisten ja punaisten armeijat olivat suurin piirtein samankokoisia, suurimmillaan noin 70 000–80 000 miestä. Samaten maatalousväestön asema oli hyvin erilainen kuin Venäjällä, jossa maaorjuus oli vieläkin tavallista. Suomessa talonpojilla oli hyvin voimakas asema yläluokkaan nähden, joka oli myös varsin pieni kooltaan. Talonpojilla oli tyydyttävä poliittinen edustus eduskunnassa. Vallankumous houkuttikin lähinnä torppareita ja muita maatalouden parissa työskenteleviä maattomia; heistäkään eivät kuitenkaan kaikki asettuneet vallankumouksen kannalle. Luterilainen kirkko ja koululaitos muodostivat toisen yhdistävän siteen eri luokkien välille.⁴⁰

Miten tämä vaikutti käytännössä mobilisointiin maatalousvaltaisilla alueilla? Punakaartit koostuivat pääosin kaupunkien ja maaseudun työläisistä.⁴¹ Punaista rintamalla kuolleista 63 prosenttia oli teollisuuden työläisiä, kun vastavasti valkoisten joukoissa maanviljelijät muodostivat 45 prosenttia kuolleista.⁴² Varakkaammat talonpojat ja muu keskiluokka olivat Mannerheimin joukkojen ehdoton ydinjoukko. Maailmansodan vähäinen vaikutus Suomen yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä punaisten huono menestys maaseudun väestön mobilisoimisessa koituivat vallankumouksellisten kohtaloksi.

Tapaus Espanja: Toisen maailmansodan varjossa

Espanjan sisällissota (1936–1939) oli eri poliittisten ja sosiaalisten ryhmien dramaattinen yhteentörmäys. Keväällä ja kesällä 1936 Espanja jakautui kahteen leiriin: ylä- ja keskiluokka vastaan kaupunkien ja maaseudun köyhälistö. Francon johtama oikeisto aloitti sotilasvallankaappauksen vasemmisto-keskustan vaalivoiton seurauksena, mikä johti vasemmiston eräänlaiseen vastavallankumoukseen. Sosialistien toiveet eivät kuitenkaan realisoituneet: tasavaltalainen

hallitus hävisi nationalistisille joukoille ja Francon oikeistolainen diktatuuri tuli vasemmistohallituksen tilalle, kestäen aina 1970-luvulle saakka.

Miksi kansanrintama hävisi sisällissodan? Toisin kuin Suomen tapauksessa, tasavaltalaisilla oli paljon kannatusta myös maaseudulla. Nimenomaan maaseudun työväestö kannatti tasavaltalaisten politiikkaa, ja he liittyivät innokkaasti vallankumouksellisten joukkoon. Toisaalta Espanjan tapauksessa tilannetta ei edeltänyt maailmansota eikä seuraava sota ollut vielä alkanut, kiihtyvää asevarustelua ja pienempiä konflikteja lukuun ottamatta. Suuri lama ei ollut myöskään tarpeeksi voimakas taloudellinen shokki hajottamaan yhteiskunnan rakenteita maailmansodan tapaan. Keskeiset valtion institutiot, kuten armeija, olivat edelleen yhtenäisiä, eivätkä tasavaltalaiset joukot olleet vahvistuneet ulkoisen konfliktin kerrannaisvaikutusten kautta. Kun sisällissota alkoi, Espanja oli edelleen pääosin agraarivaltio. Suurimman osan maasta omisti taloudellinen eliitti, jota pönkitti kaupunkien keskiluokka ja katolinen kirkko, ja nämä ryhmät dominoivat myös kansallista ja paikallista politiikkaa.⁴³ Maanomistuksen epätasainen jakautuminen oli hankala taloudellinen ja sosiaalinen ongelma, mikä motivoi talonpoikia radikalismiin. Sosialistit olivat toteuttaneet maan uudelleenjaon 1930-luvun alkupuolella, minkä vuoksi oli varsin loogista, että sisällissodan alettua talonpojat liittyivät tasavaltalaisiin puolustaakseen saavutettuja etuja.

40. Risto Alapuro, *State and Revolution in Finland*. University of California Press 1988, 19–20; Kirby 1986, 139.

41. Viljo Rasila, Finnish Civil War and Land Lease Problem. *The Scandinavian Economic History Review* 17:1 (1969), 115–135. Ks. myös Sirkka Arosalo, Social Conditions for Political Violence. Red and White Terror in the Finnish Civil War of 1918. *Journal of Peace Research* 35:2 (1998), 147–166.

42. Ohto Manninen, Red, White and Blue in Finland, 1918. *Scandinavian Journal of History* 3 (1978), 229–249.

43. Paul Preston, *The Spanish Civil War. Reaction, Revolution, and Revenge*. Norton 2006, 19–20.

Sisällissodan ajoittuminen maailmansotien väliseen kauteen vaikutti merkittävästi sen lopputulokseen. Sodan alkaessa upseerikunta oli hyvin motivoitunutta ja onnistui pitämään tavaliset sotilaat kurissa yhteiskunnallisten muutosten keskellä. Jossain määrin armeija pystyi jopa toimimaan eräänlaisena yhteiskunnallisten konfliktien ja viestien välittäjänä. Francon toimeenpanema kapina heinäkuussa 1936 oli tarkkaan suunniteltu ja se onnistui hyvin tavoitteissaan. Armeija, joka koostui noin 80 000 miehestä ja jota johtivat ammattiupseerit, sai apua Espanjan keskiluokalta, jonka taloudellinen tuki mahdollisti aseiden ja muun materiaalin suurostot.⁴⁴ Toisaalta nationalistit pystyivät saamaan useita alueita hallintaansa, koska maailmansodan kaltainen tapahtuma ei ollut romahduttanut perinteisiä vallan instituutioita.⁴⁵

Nationalisteilla oli myös käytössään huomattava määrä tankkeja, lentokoneita, autoja ja muuta mekaanista välineistöä (vasta)vallankumouksellisiin nähden. Materiaaliset vahvuudet ja ammattiupseerien johtamistaidot antoivat nationalisteille strategisen edun.⁴⁶ Tasavaltalaiset eivät myöskään hyötäneet ulkovaltojen avusta samoin kuin nationalistit. Esimerkiksi Venäjän sisällissodassa Euroopan valtiot sekä Yhdysvallat eivät pystyneet auttamaan valkoisia joukkoja ajoissa.⁴⁷ Francon joukot saivat avustusta etenkin Saksasta ja Italiasta heti sodan alusta saakka, millä oli suuri merkitys etenkin vuosien 1937 ja 1938 ratkaisevissa taisteluissa. Tasavaltalaiset saivat avustusta, etenkin vanhentuneita aseita, lähinnä Neuvostoliitosta, mutta avun sotilaallinen merkitys oli lopulta varsin pieni.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että tasavaltalaiset hävisivät sodan Francon johtamille joukoille niiden sotilaallisen koulutuksen, ylempien luokkien taloudellisen tuen ja muiden valtioiden sotilaallisen avun takia.⁴⁸ Kuten Michael Seidman on todennut, espanjalaiset vastavallankumoukselliset, toisin kuin heidän venäläiset vastapuolensa, omasivat laajan ja hyvin koulutetun upseerikunnan sekä toimivat sellaisessa sosiaali-

sessä kontekstissa, jossa sota ei ollut tuhonnut yhteiskunnan keskeisiä instituutioita.⁴⁹ Maailmansodan ja yhteiskunnan romahduksen puuttuminen auttoivat perinteisten rakenteiden säilyttämisessä ja lopulta diktatuurin luomisessa.

Tapaus Kiina: Maaseudun väestön mobilisaation vaikutus

Kiinan sisällissota alkoi jo 1920-luvulla, mutta Japanin hyökätessä Kiinaan vuonna 1937 Kuomintang ja kommunistit yhdistivät voimansa, mitä kesti vuoteen 1945 saakka. Varsinainen sisällissota alkoi uudestaan vuonna 1946 ja päättyi kommunistien voittoon vuonna 1949.⁵⁰ Toisen maailmansodan päättyessä kommunistit olivat lisänneet joukkojensa kokoa kymmenkertaiseksi sotaa edeltäneeseen tilanteeseen verrattuna.⁵¹ Keskeinen syy Mao Tse-tungin ja hänen liittolaistensa voittoon oli kuitenkin se, että he onnistuivat saamaan laajan suosion maaseudun väestön keskuudessa. Ennen sotaa maanomistus oli jakautunut erittäin epätasaisesti. Rikkaat maanomistajat omistivat noin 70–80 prosenttia maas-

44. Michael Seidman, *The Victorious Counterrevolution. The Nationalist Effort in the Spanish Civil War*. University of Wisconsin Press 2011.

45. Michael Seidman, *Republic of Egos. A Social History of the Spanish Civil War*. University of Wisconsin Press 2003, 81.

46. Preston 2006, 281. Yleisesti sodan kulusta ks. etenkin Hugh Thomas, *The Spanish Civil War, Revised Edition*. The Modern Library 2001.

47. Ks. esim. Ilya Somin, *Stillborn Crusade. The Tragic Failure of Western Intervention in the Russian Civil War, 1918–1920*. Transaction Publishers 1996.

48. Julián Casanova, *The Spanish Republic and Civil War*. Cambridge University Press 2010; Gabriel Cardona, *Historia militar de una guerra civil*. Flor del Viento 2006.

49. Seidman 2003, 239–240.

50. Kuomintangin heikkouksista ja paikallisista sotilasjohtajista ks. esim. Mancur Olson, Dictatorship, Democracy, and Development. *American Political Science Review* 87:3 (1993), 567–576.

51. Lyman Van Slyke, The Chinese Communist Movement during the Sino-Japanese War, 1937–1945. Teoksessa L. Eastman et al. (toim.) *The Nationalist Era in China, 1927–1949*. Cambridge University Press 1991, 188–189.

ta, kun taas väestön valtaosana olleet maatyöläiset ja köyhemmät talonpojat omistivat vain 20–30 prosenttia maasta.⁵²

Maataloustyöläisten suuri määrä merkitsi sitä, että maanomistajien ei tarvinnut tehostaa tuotantoaan, ja he toimivat yhteistyössä paikallisten viranomaisten kanssa verojen keräyksessä ja määräysten toteuttamisessa. Luokkaerot olivat suuria ja luonnon mullistukset aiheuttivat nälänhätiiä. Maanomistajien ote paikallisista yhteisöistä oli kuitenkin raudanluja. Vuonna 1937 alkanut sota Japania vastaan muutti oloja dramaattisesti. Miljoonia talonpoikia värvättiin Kuomintangin armeijoihin ja muihin sotatilan vaatimiin töihin. Toisaalta myös japanilaisten miehittäjien otteet paikallisia kohtaan olivat erittäin julmia. Miehittäjät tuhosivat Kuomintangin byrokraattiset rakenteet sekä murskasivat paikallisen eliitin monin paikoin, mikä osaltaan muodosti valtiatyhjiön.⁵³

Vuonna 1946 alkaneessa sisällissodan ensimmäisessä vaiheessa Tšiang Kai-šekin johtamat nationalistit olivat aluksi voitolla. Vuonna 1947 tilanne kuitenkin muuttui – Kuomintang ei pystynyt ylläpitämään ja johtamaan suurta armeijaa tehokkaasti. Sotilaat olivat myös väsyneitä ja huonosti motivoituneita pitkien sotavuosien jälkeen. Useat heistä liittyivät kommunistien joukkoihin.⁵⁴ Samaan aikaan kommunistit jatkoivat aiemmin aloittamaansa radikaalia maareformia, mikä auttoi mobilisoimaan maaseutuväestöä.⁵⁵ Vuoden 1947 lopulla toteutettu agraarilaki poisti maanomistusoikeuden yläluokalta sekä temppeleiltä, kouluilta ja muilta vastaavilta organisaatioilta. Aiemmat velat julistettiin mitättömiksi. Maa tuli jakaa tasaisesti talonpojille kylätöimikuntien toimesta.⁵⁶ Vuoden 1947 loppuun mennessä ainakin 60 prosenttia talonpojista oli kommunistien puolella.⁵⁷

Maareformi lisäsi kommunistien joukkojen määrää ja käänsi tilanteen päinvastaiseksi aiempaan verrattuna. Vuoden 1948 puolessavälissä kommunistien armeija oli suurin piirtein samankokoinen kuin Kuomintangin, noin 2 200 000–

2 300 000 sotilasta.⁵⁸ Lisääntynyt sotilaallinen voima mahdollisti suuret operaatiot Tšiang Kai-šekin armeijaa vastaan ja lopulta nationalistit kärsivät ratkaisevissa taisteluissa tappion. Keskeisiä tekijöitä Kiinan tapauksessa, eli vallankumouksellisten voitossa, olivat maareformi ja talonpoikien tuki sekä pitkä sota Japania vastaan ja maailmansodan aiheuttamat yhteiskunnalliset muutokset.

Uusi synteesi vallankumousten selittämisessä?

Tässä artikkelissa analysoidaan 1900-luvun alun sosialististen (tai kommunististen) sisällissotien ja/tai vallankumousten menestyksen (tai tappion) syitä ja seurauksia. Tarkoituksena ei ole esittää tyhjentyviä historiallisia tapaustutkimuksia. Valitut tapaukset antavat kuitenkin hyvän kuvan vallankumousten onnistumisen tai epäonnistumisen syistä.

Uusimman vertailevan tutkimuksen pohjalta voidaan löytää kaksi keskeistä tekijää vallankumousten lopputuloksen selittäjinä. Ensinnäkin, maailmansotien aiheuttamien taloudellisten muutosten, yhteiskunnan romahduksen, erityisesti häviön takia, sekä sosiaalisten yhteisöjen hajoamisen vaikutukset olivat tärkeitä vallankumouksellisten mobilisaatiossa. Pitkäksi venynyt

52. William Hinton, *Fanshen. A Documentary of Revolution in a Chinese Village*. University of California Press 1966, 27.

53. Chalmers Johnson, *Peasant Nationalism and Communist Power*. Stanford University Press 1964.

54. Michael Lynch, *The Chinese Civil War, 1945–49*. Osprey 2010, 22–23.

55. Steven Levine, *Mobilizing for War. Rural Revolution in Manchuria as an Instrument for War*. Teoksessa K. Hartford & S. Goldstein (toim.) *Single Sparks. China's Rural Revolutions*. M.E. Sharpe 1989.

56. Suzanne Pepper, *Civil War in China*. University of California Press 1999.

57. Lionel Chassin, *The Communist Conquest of China. A History of the Civil War, 1945–1949*. Harvard University Press 1965, 162.

58. *Ibid.*, 177.

totaalinen sota heikensi kansantalouksien toimintaedellytyksiä, syvensi luokkaeroja ja aiheutti pulaan liittyvää yhteiskunnallista liikehdintää. Samalla entisen yhteiskunnan institutionaaliset rakenteet usein hajosivat, kuten tapahtui Venäjällä ensimmäisen maailmansodan yhteydessä ja Kiinassa pitkän Japanin sodan ja toisen maailmansodan seurauksena. Tällaisessa tilanteessa radikaalit ja alun perin marginaaliset ryhmät saavuttivat nopeasti suosiota ja pystyivät hankkimaan valtaa itselleen. Samanaikaisesti aiemmin maltillisemmat sosialistiset puolueet ja/tai ryhmät menettivät valtaa vallankumouksia ajaville kommunisteille. Maailmansotaa varten mobilisoiduista sotilaista vallankumoukset saivat hyvin koulutetun ja motivoituneen kaartin. Silloin kun vallankumoukselliset onnistuivat yhdistämään armeijan keskitetyn johdon alle, ne yleensä pystyivät kukistamaan vastustajansa.

Toinen keskeinen tekijä oli maatalousväestön värvääminen mukaan vallankumoukseen. Se ei kuitenkaan ollut helppoa. Parhaiten se onnistui tilanteessa, jossa maanomistus oli historiallisesti jakautunut epätasaisesti ja luokkaerot olivat suuria. Lupaukset maareformista auttoivat usein mobilisaatiota ratkaisevasti; samoin maatalousväestön inhimillisempi kohtelu taistelujen liikkua paikasta toiseen. Voiton jälkeen lupauksia ei enää tarvinnut välttämättä pitää, kuten tapahtui Venäjällä 1920-luvulla tai Kiinassa 1950-luvulla.

Suomessa ja Espanjassa vallankumoukset tai vastavallankumoukset epäonnistuivat, koska maailmansodan suorat vaikutukset puuttuivat ja/tai luokkaerot eivät olleet tarpeeksi syviä. Joka tapauksessa sisällissotien uusi tutkimus on tuonut esiin mielenkiintoisia rakenteellisia näkökulmia, joissa sotien merkitys selittävänä tekijänä on suurempi kuin aiemmin. On mahdollista, että nämä tulokset muuttavat tutkijoiden lähestymistapaa muidenkin vallankumousten/sisällissotien tutkimukseen.

Abstract: First World War and its effects on revolutions in Russia, Finland, Spain and China

Revolutions and civil wars have been researched abundantly within different fields of science, but usually the approach has not been truly interdisciplinary. With the approaches of comparative sociology and historical research we can obtain a new aggregate picture of why in two of the key revolutions of the first half of the 20th century – namely, in Russia and China – Socialists/Communists won and why in two others – Finland and Spain – they lost. There are two main explanations for these processes: the mobilization for the world wars and the resultant breakdown of societal structures, as well as the alliances between the peasants and the revolutionaries, which also encompassed promises of redistribution of land and lessening of the authoritarian rules.

Keywords: revolutions, civil wars, historiography, China, Finland, Russia, Spain, 20th century